

καταλείπει τὸν ἀπὸ δυσμῶν, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κιθαιρῶνος, στεφανοῦντα τὴν πόλιν ἐλαιῶνα, καὶ ἀμαυρότερον κατεδείκνυον τὸ φύσει ἀμαυρὸν αὐτοῦ χρῶμα. Εἰς δὲ τὸ λοιπὸν Ἀττικὸν πεδίον, κατὰ τὸ ἤμισυ σκιεζόμενον ἤδη, καὶ φωτιζόμενον ἔτι κατὰ τὸ ἥμισυ, σιωπηρὰ συνεκροτεῖτο μεταξὺ σκῆς καὶ φωτός διαμάχη, καθ' ἣν τὸ φῶς προδήλως ἠττάτο καὶ ἠσυχία ἐθρίαμβευσεν, καὶ ἐπροχώρει, καὶ ἐτοιμάζετο νὰ παλιорκήσῃ τὸν ἀντίπαλον αὐτῆς, εἰς τὰ ἔγχατα αὐτοῦ χαρακώματα, εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων. Ὁ σύντροφός μου ἐφαίνετο σύννους καὶ τεταραγμένος συνάμα· ἐπὶ δὲ τέλους,

— Οἱ λόγοι σου, μὲ εἶπε, μὲ παρηγοροῦσι καὶ χρηστῶν πληροῦσι τὴν καρδίαν μου ἐλπίδων· ἀλλὰ δὲν διαλύουσιν ἅπαντας τοὺς δισταγμούς μου. Καθὼς εἶπες, τὰ ὑπὸ τῶν ἐν ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος γενόμενα εἶναι μικρά, πολλὰ μικρά παραβαλλόμενα μὲ ὅσα οὗτοι ἠδύναντο νὰ πράξωσι. Μὲ λυπεῖ δὲ μάλιστα τοῦτο, ὅτι οἱ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ παροικοῦντες Ἕλληνες οὐδένα ἢ μικρὸν τοῦλάχιστον κατέχουσι τόπον εἰς τὸν κατάλογον τῶν εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους. Ὅπότων ἀγαθῶν πρόξενος δὲν ἠδύνατο νὰ γίῃ εἰς καὶ μόνος τῶν βιθυπλούτων ἐκείνων ἀνδρῶν! Ὅπότων δὲ ὅλοι ὁμοῦ, δι' ἐλαχίστης ὡς πρὸς αὐτοὺς θυσίας!

— Πῶς φαίνεται ὅτι εἶσαι νέος ἀκόμη. Ἴδου οὐδ' ἀπὸ τῆς μιᾶς ὑπερβολῆς πηδῶν εἰς τὴν ἄλλην· πρὸ μικροῦ (ἢ πόρεις διὰ τὰ ἤδη γενόμενα, μετ' ὀλίγον δὲ ἀπορεῖς διὰ τὰ μὴ γενόμενα ἔτι. Ἀλλὰ μὴ μεμψιμοιρῆς καὶ μὴ ἀδικῆς τοὺς ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ Ἕλληνας. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν συνέδεσαν ἔτι τὸ ὄνομα αὐτῶν μὲ τινὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐπιχειρήσεων ὅσαι ἐκλείπαι τὸ ὄνομα τῶν Ριζαρῶν τοῦ Ἀρσάκου καὶ τοῦ Σίνα, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀμέτοχοι τοῦ πανελληνίου ζήλου περὶ οὗ πρὸ μικροῦ ἐλαλήσαμεν. Εὐεργετεῖ τις τὴν πατρίδα οὐ μόνον ἐπιφανῆ ἐγείρων ἐκπαιδευτικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ καταστήματα, ἢ διακοσμῶν τοὺς ναοὺς ἐκείνους, ἐν αἷς οἱ Ἕλληνες ἀθροίζονται ἵνα δοξολογήσωσι τὸν Ἰψίστον διὰ τὰς ἀνεξαντλήτους αὐτοῦ εὐλογίας καὶ χάριτας· ἀλλὰ συντελῶν εἰς τὴν τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς διάδοσιν καὶ διὰ τῆς ἐμψυχώσεως παντὸς εἴδους χρησίμων συγγραφῶν, διὰ τῆς συντηρήσεως ὑποτρόφων, καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων τοιούτων μετριοφρονεστέρων, ἀλλ' οὐχὶ ἀλυσιτελεστέρων ἀγαθοεργιῶν. Κατὰ δὲ ταῦτα τοῦλάχιστον οἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἕλληνες δὲν ἐφάησαν τῶν λοιπῶν ὑποδεέστεροι. Καὶ διὰ νὰ σὲ ἀναφέρω ἐν οἴκειον, μεταξὺ πολλῶν παραδειγμάτων, εἴμπορῶ νὰ σὲ βεβαιώσω, ὅτι τὸ παρ' ἡμῶν ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα, τὸ ὅποιον πολλὰς βεβαίως ἔχει ἔτι τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ, ἀλλὰ οὐδεὶς εὐσυνείδητος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι εἰς ποικίλας ἐπαρκεῖ τοῦ ἔθνους ἀνάγκας, καὶ τὸ ὅποιον πρὸς τούτοις, ἔστω καὶ τοῦτο ἐν παρόδῳ εἰς γνῶσιν σου, ἀπὸ τῆς Καλκούττης αὐτῆς μᾶς ἐζητήθη κατ' αὐτάς, οὐδαμοῦ ἔτυχε τσαύτης ἐμψυχώσεως ὅσης παρὰ τοῖς ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμογενέσι. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν λησμονοῦσι τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἐπιθυμοῦσι νὰ γνωρίζωσι τὴν ἐν αὐτῇ συμβαίνουσαν φιλολογικὴν πρό-

οδον, ὅτι ἀρπάζουσι πᾶσαν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ δώσωσιν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν ἀνάγνωσιν Ἑλληνικὴν, διδάσκουσιν ἅμα καὶ τέρπουσαν· πάντα δὲ ταῦτα, ἤθελον ἀρκεῖται βεβαίως διὰ νὰ ὑποθάψωσι τὰς ἐλπίδας σου, ἐὰν ἐγίνωσκες δόξην, μετὰ τῆς φιλογενείας, πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἀναμιγνύουσι παιδείαν, καὶ κρίσιν ὀρθὴν, καὶ ἐκτίμησιν τοῦ καλοῦ ἀσφαλῆ. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶναι ἀδύνατον βεβαίως νὰ μὴ συντελέσωσιν ἐλευθεριώτερον ἔτι εἰς τὴν τοῦ γένους ἐπίδοσιν, ἀλλὰ τὰ μεγάλα κοινωφελῆ ἔργα ἀπαιτοῦσι γνῶσιν ἀκριβῆ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους, ἵνα μὴ δαπανῶνται τὰ χρήματα ἐν οὐδέοντι, καθὼς πολλάκις συνέβη ἀσφαλῆ δὲ τῶν τοιούτων ἀναγκῶν γνῶσιν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι οἱ μακρὰν τῆς πατρίδος ζῶντες. Τοῦτο βεβαίως εἶναι τὸ κυριώτατον αἴτιον, δι' ὃ δὲν ἔδωκαν μέχρι τοῦδε ἐπιστημώτερα δείγματα τῆς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μερίμνης καὶ κηδεμονίας αὐτῶν.

— Ἀλλὰ ἴδεν λέγετε ὑμεῖς, δὲν ἐξηγεῖτε τὰς ἀνάγκας ταύτας, τῶν ὁποίων κατεπεῖγουσα καὶ ἀπαραίτητος εἶναι ἡ θεραπεία; ὑμεῖς οἱ σκεφθέντες βεβαίως περὶ τούτου πρὸ καιροῦ καὶ γνωρίζοντες αὐτάς ἀναμφιβόλως ἀσφαλῶς;

— Μάλιστα· καὶ ἠδυνάμην ἀμέσως νὰ σὲ ἀναφέρω ἐπιχειρήματα οὐκ ὀλίγα τὰ ὁποῖα ἠδύναντο μὲν τὰ μέγιστα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν τοῦ ἔθνους βελτίωσιν, δὲν γίνονται δὲ δι' ἔλλειψιν πόρων. Βλέπω ὁμῶς τὸν ἥλιον κρυπτόμενον ὀπισθεν τοῦ Κιθαιρῶνος, καὶ αἰθθάνομαι τὸν ἀνεμον σφοδρότερον καὶ ψυχρότερον, δὲν ἐπιθυμῶ δὲ, σκεπτόμενος πῶς δύναται δραστηκώτερον νὰ θεραπευθῇ ἢ τοῦ ἔθνους ἀσθένεια, νὰ βάλω τὸν ἰατρόν μου εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ σκέπτεται περὶ τῆς ἐμῆς θεραπείας. Ὅθεν εἰς ἄλλοτε τὰ περαιτέρω.

Καὶ κατήλθομεν ἀπὸ τῆς ἄκρας, θαυμάζοντες τὰς ἀνεκλαλήτους ἐκείνας χροιάς τὰς ὁποίας ὁ ἥλιος τῶν Ἀθηνῶν ἀπερχόμενος καταλείπει ἐπὶ τῶν ὄρεων τῆς, καὶ τὰς ὁποίας, ὃ μὴ ἰδὼν αὐτάς ἄνθρωπος, δὲν δύναται ποτὲ νὰ φαντασθῇ.

K. II.

Δημοσιεύομεν κατωτέρω τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολὴν τοῦ Κ. Γ. Α. Σούτσου, καθηγητοῦ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῷ Ὁθωνεῖῳ Πανεπιστημίῳ, διότι μᾶς ἐστάλη ἐπὶ τούτῳ. Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν ἠθέλομεν θεωρήσει ἀξίας ἀπαρτήσεως τὰς περι ὧν ὁ λόγος ἐπικρίσεις.

Πρὸς τοὺς Κ. Συντάκτας τῆς Πανδώρας.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 645 φύλλον τῆς Ἑλπίδος ἀνεγνων διατριβὴν τοῦ Κυρ. Ν. Γ. Σαριπόλου ἐν εἰδει ἐπιστολῆς πρὸς ἐμὲ διευθυνομένην καὶ πραγματευομένην περὶ τῆς κατ' αὐτάς παρ' ἐμοῦ ἐκδοθείσης πραγματείας, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῶν Προλεγομένων αὐτῆς. Ἐμμένων εἰς τὴν ἀνέκαθεν ἀπόφασίν μου τοῦ νὰ μὴ καταβῶ εἰς οἰανδήποτε συζήτησιν μετὰ τοῦ συντάκτου τῆς διατριβῆς ταύτης, διὰ λόγους, οὓς νομίζω ἐπιεικῶς νὰ μὴ ἐκθέσω ἐνταῦθα, δὲν θέλω ἀ-

παντήσῃ εἰς τὰς ἐπικρίσεις αὐτοῦ, τόσῳ μᾶλλον, ὅσω αἱ ἐπικρίσεις αὗται καταδεικνύουσι προδήλως ἄνθρωπον, ἀδόκιμον οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν Οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ἅπαντα τὰ φιλολογικά, ἱστορικά καὶ φιλοσοφικά ζητήματα, ὅσα ἐπεχείρησε νὰ ἐξετάσῃ. Διότι τί σπουδαϊολογῶν δύναται τις ν' ἀπαντήσῃ εἰς ἄνθρωπον, ὅστις, παραβιάζων τοὺς ἀπλουστέρους κανόνας τῆς ἠθικῆς καὶ λογικῆς συζητήσεως, περὶ μὲν τοῦ συγγραφέως πάντοτε ἀτέμνωσ ἐκφράζεται, τῶν δὲ λόγων αὐτοῦ, ὧν πρὸ πολλοῦ προμελετᾷ καὶ χαλκεύει τὴν ἀνασκευὴν, οὐδ' ἄλλως μνημονεύει; Τί ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς ἄνθρωπον ὅστις, ἀρχόμενος μὲν λέγει, ὅτι τὰ Προλεγόμενά μου εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ μεταφράσεις τοῦ Βλαγκῆ, προῖων δὲ ἰσχυρίζεται, ὅτι ἔτεροδοξῶ πρὸς τὸν Βλαγκῆν, ὁ αὐτὸς δὲ μετ' ὀλίγον ἐξυμνεῖ τὰς ἰδέας τοῦ Βλαγκῆ ὡς ἀξιολόγους καὶ ὀρθοτάτας, ἐπὶ δὲ τέλους, δι' ὅλης του τῆς διατριβῆς πρεσβεύει δόγματα ἀντίθετα πρὸς τὰ τοῦ σοφοῦ Οἰκονομολόγου; Τί πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις, καὶ γραμματικῶς καὶ κριτικῶς παρεξηγῶν τὰ κείμενα τοῦ τε Ἡσιόδου καὶ Πλάτωνος, παραγνωρίζει ὀλόκληρον τὸν χαρακτήρα τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων; Τί πρὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τοσοῦτον περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς θρησκείας παραλογιζόμενον, ὥστε νὰ συμπεραίνῃ ἐπὶ τέλους, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς, ὁ μεταβαλὼν τὸν φυσικὸν κόσμον ἐκ προσώπου νοσούντος καὶ βουλομένου εἰς νοσητὸν ἀντικείμενον, ὁ ἀποσπᾶσας τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα ἀπὸ τὰ θεσμά τῆς κοινωνίας, ὁ ἀνορθώσας καὶ ἀγιάσας τὴν φιλοπονίαν, ὁ προκηρύξας διὰ τοῦ σώματος τοῦ Παύλου, « Παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν », καὶ « Εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω » ὅτι ὁ χριστιανισμὸς, λέγω, οὐδ' ἄλλως ἐπενήργησεν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἢ καὶ ὁμολογῆ κακοζήλως γράφων, ὅτι « συνετέλεσεν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς ψυχῆς »;

Τί πρὸς τὸν βλασφημῶς ἰσχυριζόμενον, ὅτι « τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀγαθὰ πάντα ἄλλη θρησκεία, (καὶ ἡ ἐπαγγελιομένη εἰς τὴν αἰμοδαφῆ καὶ καταστρεπτικὴν μάχαιραν τοῦ Μουσουλμάνου τὴν αἰωνίαν μακαριότητα,) ἦν καὶ εἶναι ἐπιτηδεῖα νὰ προμηθεύσῃ; »

Τί πρὸς τὸν γράφοντα θαρρόντως, τῷ 1851 ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ τὸν κολοσσαϊῶν τοῦτον παραλογισμόν, εἰς ὃν δὲν ἤθελε περιπέσει, πιστεύω, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς ὁ ἀποστάτης, ἂν ἔζη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν, παραλογισμόν περιφανέστατον, ἐν ᾧ ἀψευδῶς ἐκτυποῦναι ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ κριτικὴ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἱκανότης, ὅτι δηλ. ἐν τῇ ἀρχαιότητι « αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι τοσαῦτον ἐτελειοποιήθησαν, ὥστε ὀκτωκαίδεκα αἰώνων Χριστιανισμὸς δὲν κατάρθωσεν ἐκπεσούσας νὰ ἀναδιβάσῃ εἰς τὴν κοτᾶστασιν, ἦν (!) ἦσαν τὸ πάλαι; » !!!

Τί τελευταῖον ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς ἄνθρωπον, ὅστις, ὡς οἱ βασιανιστᾶι καὶ δῆμιοι τοῦ Γαλιλαίου, ἀρνεῖται τὴν κίνησιν τῆς γῆς, ἀρνεῖται, λέγω, τὴν ἀπὸ τοῦ

Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τὰ πρότω πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτω δὲ ἐξελέγγεται ὡς οὐδέποτε ἀσχοληθεῖς εἰς τὴν ἐπαγωγολάτην σπουδὴν τῆς ἱστορικῆς ἀναμνηστικῆς τῶν φυσικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν περὶ ἧς πραγματεύονται τὰ προλεγόμενα, ὧν ἐπεχείρησε τὴν ἀνασκευὴν;

Ἐκτοξεύων δὲ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὰ βέλη του κατ' ἐμοῦ, μὴ ὑποσχεθέντος νὰ προσφέρω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου τὰ πρωτόλεια τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ τὰς δοκιμωτέρας θεωρίας τῶν διδασκάλων αὐτῆς, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ καταφέρεται καθ' ὅλων, ὅσα περὶ ἀρχαιότητος καὶ Χριστιανισμοῦ ἐπρέσβουσιν οἱ διασημότεροι τῶν Ἀγγλῶν, Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Γάλλων συγγραφέων.

Εὐχόμενος νὰ μὴ τύχῃ τὸ βιβλίον μου ἐπικρίσεων ἀξιοτέρων ἀπαντήσεως, βεβαιῶ, ὅτι περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ἡ περὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὐδέποτε οὐδέ λέξω ἔγγραφα.

Ἐν Ἀθήναις, 2 Σεπτεμβρίου 1851.

I. A. ΣΟΥΤΣΟΣ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΤΟΥ ΒΕΡΝΑΡΔΟΥΤΟΥ.

Διαρκούσης εἰσέτι τῆς βραχείας τοῦ 1802 ἔτους εἰρήνης, ξένος τις ἦλθεν εἰς τὰς Ἡρακλείους στήλας (Gibraltar) κομιζὼν συστατήρια ἐκ μέρους ἐμπορικοῦ τινος οἴκου τῆς Ἰταλίας πρὸς ἄλλον τοιοῦτον τῆς πόλεως ταύτης, σκοπὸς τῶν ὁποίων ἦτο ἡ σύνδεσις ἀμοιβαίων σχέσεων. Ὁ ἔμπορος τῶν Ἡρακλείων στήλων, ἀναγνούς τὰς ἐπιστολάς, ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς εὐμενείας τὸν κομιστήν, καὶ τὸν ἐθεώρησεν ὡς οἰκεῖον, παρουσιάσας αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν διοικητήν. Ὁ ξένος ἐξέφρασε θαυμασμόν διὰ τὰ κολοσσαῖα ὄχυρά, προσεπιφέρων ὁμῶς παρατηρήσεις ἐξ ὧν ἀπεδεικνύετο εἰς ἄκρον ἀμαθῆς περὶ τὴν ὄχυρωματικὴν. Συγχρόνως εἶδει τὴν ἄλλως πολλὰ φυσικὴν περιέργειαν τοῦ νὰ ἴδῃ τὰ μᾶλλον ἀξιοπεριέργα τῆς πόλεως, εἰς ἃ καὶ συγκατετέθη πρεθύμως ὁ διοικητὴς εἰσβιβάσας αὐτὸν εἰς διάφορα μέρη ὡς ἀληθῆς ὁδηγός. Ὁ παράδοξος θαυμασμὸς καὶ αἰγελοῖαι παρατηρήσεις τοῦ ἐμπόρου παρεῖχον ἀφορμὰς ἱκανὰς θυμηθῆσαι πρὸς τὸν διοικητήν, ὅστις, θαρσυνθεὶς μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας νὰ ὀδηγῆ αὐτὸς μόνος τὸν ξένον, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ περιέρχεται ἐλευθέρως τὸ φρούριον μεταξὺ τῶν σκοπῶν, οἵτινες συνείθισαν νὰ τὸν θεωρῶν οἰκεῖον ὡς σκῆλον τοῦ συντάγματος. Μετὰ τινῶν ἡμερῶν διατριβῆν, ἐνῶ ἐμελλε νὰ ἀναχωρήσῃ, μεταδὲς ὁ φιλοξενήσας αὐτὸν ἔμπορος, ὅστις συνείθιζε ν' ἀγοράζῃ μόνος τὰ καθημερινὰ ἐφόδια τῆς οἰκίας του, εἰς τὸ ἰχθυοπωλεῖον πρὸ τοῦ προγώματος, εἶδεν ὅτι ἐφόρει κατὰ λάθος πῖλον ξένον καὶ παλαιότερον. Παρατηρήσας δὲ καλῶς αὐτὸν ἐγνώρισεν ὅτι ἦτο ὁ τοῦ Ἰταλοῦ ἐμπόρου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πῖλος αὐτὸς εἶχε τι ἀσύνθητες, τὸν ἐξίχνιασε περιεργώτερον, καὶ ἀνεκάλυψεν ὅτι ὑπὸ τὸ ἐσωτερικὸν ἐνδύμα αὐτοῦ ὑπῆρχε καὶ δεύτερον, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκρύπτοντο σφέδια καὶ ἄλλαι ἀξίαι λόγου σημειώσις ἀφορᾶσαι τὸ